

Η ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Ο ΚΥΡΙΑΡΧΟΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ (του Κορνήλιου Καστοριάδη)

✘ Η οικολογία αποτελεί την κατανόηση του βασικού γεγονότος ότι η κοινωνική ζωή δεν μπορεί να μη λαμβάνει υπόψη, με έναν κεντρικό τρόπο, το περιβάλλον μέσα στο οποίο ξεδιπλώνεται αυτή η κοινωνική ζωή. Όπως περιέργως, αυτή η κατανόηση μοιάζει να έχει υπάρξει σε μεγαλύτερο βαθμό προηγουμένως, σε άγριες ή παραδοσιακές κοινωνίες.

Ακόμη και μια γενιά πριν στην Ελλάδα, υπήρχαν αγρότες που ανακύκλωναν σχεδόν τα πάντα. Χωρίς καμία «επιστημονική γνώση», οι άνθρωποι είχαν μια απλοϊκή αλλά σαφή επίγνωση της ζωτικής τους εξάρτησης από το περιβάλλον.

Αυτό άλλαξε ριζικά με τον καπιταλισμό και τη σύγχρονη τεχνοκρατία, που είναι βασισμένα στην άενη και ραγδαία αύξηση της παραγωγής και της κατανάλωσης και τα οποία συνεπάγονται ήδη κάποια προφανή σήμερα καταστροφικά αποτελέσματα από την οικόσφαιρα της Γης.

Αν σαν φαίνονται βαρετές οι επιστημονικές συζητήσεις απλώς ρίξτε μια ματιά στις παραλίες ή στον αέρα των μεγαλουπόλεων. Η οικολογία είναι κατά βάση πολιτική. Δεν είναι «επιστημονική».

Ωστόσο, η επιστήμη είναι ανίκανη, ως επιστήμη, να θέσει τα όρια ή τους σκοπούς της. Αν η επιστήμη ερωτηθεί για το πιο ικανό ή το πιο οικονομικό μέσο εξολόθρευσης του πληθυσμού της Γης, είναι ικανή (θα έπρεπε να είναι ικανή!) να σας παράσχει μια επιστημονική απάντηση. Ως επιστήμη, όμως, δεν έχει απολύτως τίποτα να πει σε σχέση με το αν αυτό το σχέδιο είναι «καλό» ή «κακό».

Το να πούμε ότι η επιστήμη και μόνο η επιστήμη μπορεί να λύσει όλα τα προβλήματα είναι αποκαρδιωτικό. Είναι ακριβώς η ανάπτυξη της τεχνο-επιστήμης και το γεγονός ότι οι επιστήμονες

δεν είχαν ποτέ, και δε θα έχουν ποτέ, οτιδήποτε να πούνε σε σχέση με τη χρήση της ή ακόμη και τον καπιταλιστικό της προσανατολισμό, που δημιούργησε το περιβαλλοντικό πρόβλημα και την παρούσα βαρύτητα του προβλήματος.

Και αυτό που παρατηρούμε σήμερα είναι το τεράστιο περιθώριο της αβεβαιότητας που περιέχεται στα στοιχεία και τις εξελικτικές προοπτικές για το περιβάλλον της Γης. Αυτό το περιθώριο, προφανώς, έχει δυο πλευρές. Η προσωπική μου γνώμη είναι ότι οι πιο σκοτεινές προοπτικές είναι και οι πιο πιθανές.....

Κλείνοντας τα μάτια με τα χέρια μας

Σήμερα γινόμαστε μάρτυρες μιας πλήρους ανευθυνότητας.

Αυτή η ανευθυνότητα μπορεί να ιδωθεί στην αποφασιστικότητα του Προέδρου Τζορτζ Μπους και των οπαδών του φιλελευθερισμού, οι οποίοι επικαλούνται ακριβώς την αντίθετη πλευρά του επιχειρήματος της αβεβαιότητας, καθώς τίποτα δεν έχει αποδειχθεί, ας συνεχίσουμε όπως και πριν...

Μπορεί να ιδωθεί στην τερατώδη συμμαχία μεταξύ των δεξιών Αμερικάνων Προτεστάντων και της Καθολικής Εκκλησίας να εναντιωθούν σε οποιαδήποτε βοήθεια ελέγχου των γεννήσεων στις χώρες του Τρίτου Κόσμου, όταν η σύνδεση ανάμεσα στη δημογραφική έκρηξη και τα περιβαλλοντικά προβλήματα είναι έκδηλη. Την ίδια στιγμή-το μέγεθος της υποκρισίας!- κάποιοι ισχυρίζονται ότι ενδιαφέρονται για το βιοτικό επίπεδο αυτών των πληθυσμών.

Επιπλέον οι διάφορες συμβάσεις στις Διεθνείς Διασκέψεις για το κλίμα δεν προτείνουν συγκεκριμένα μέτρα και δεν συνοδεύονται από συγκεκριμένες κυρώσεις. Είναι οι τιμές που αποδίδει το Κακό στην Αρετή.

Γνωρίζουμε παραδείγματος χάριν με σχετική βεβαιότητα τον αριθμό των ζωντανών ειδών που εξαφανίζονται κάθε χρόνο, μέσω της καταστροφής των τροπικών δασών. Τα επόμενα τριάντα χρόνια θα έχουμε εξολοθρεύσει περίπου το 20% των υπαρχόντων ειδών-ή

για να χρησιμοποιήσουμε το χαμηλότερο συνολικό υπολογισμό, γύρω στα 70.000 είδη το χρόνο, διακόσια είδη την ημέρα!. Ανεξάρτητα από οποιαδήποτε άλλη σκέψη, η καταστροφή ενός μόνο είδους μπορεί να οδηγήσει στην κατάρρευση της ισορροπίας, συνεπώς στην καταστροφή ενός ολόκληρου οικοσυστήματος.

Η αναγκαιότητα να ληφθεί το περιβάλλον, καθώς και η ισορροπία μεταξύ της ανθρωπότητας και των πόρων του πλανήτη, σοβαρά υπόψη είναι προφανής, για οποιαδήποτε αληθινή και σοβαρή πολιτική. Η φρενήρης πορεία της αυτονομημένης τεχνο-επιστήμης και η τεράστια δημογραφική έκρηξη που θα συνεχίσει να γίνεται αισθητή για τουλάχιστον μισό αιώνα μας το επιβάλλουν.

Η προσπάθεια να ληφθούν αυτά υπόψη πρέπει να διαμορφωθεί μέσα σε ένα τέτοιο πολιτικό πρόταγμα, που δεν θα εξαντλείται αποκλειστικά στην οικολογία αλλά θα την υπερβαίνει. Και αν δεν υπάρξει ένα νέο κίνημα, η οικολογία θα μπορεί άνετα να ενσωματωθεί σε μια νεοφασιστική ιδεολογία.

Ενόψει μιας παγκόσμιας οικολογικής καταστροφής, για παράδειγμα κάποιος/κάποια μπορεί εύκολα να δει αυταρχικά καθεστώτα να επιβάλλουν δρακόντειους περιορισμούς σε έναν πανικόβλητο και απαθή πληθυσμό.

Ευρώπη-γκέτο και η επέλαση των “βαρβάρων”

Είναι τόσο επιτακτική η ανάγκη παρεμβολής της οικολογικής συνιστώσας σε ένα ριζοσπαστικό δημοκρατικό πρόταγμα, ώστε η επαναξιολόγηση της παρούσας κοινωνίας, οι αξίες και οι προσανατολισμοί της, είναι αδιαχώριστη από την κριτική του φανταστικού «της ανάπτυξης» με το οποίο ζούμε.

Φυσικά, είναι ένας εφιάλτης το να βλέπεις καλοταϊσμένους ανθρώπους να κοιτάζουν τους Σομαλούς ετοιμοθάνατους από την πείνα και έπειτα να γυρίζουν ξανά στον ποδοσφαιρικό τους αγώνα. Αλλά είναι επίσης, από τη ρεαλιστικότερη σκοπιά, μια τρομερά βραχυπρόθεσμη στάση. Οι άνθρωποι κλείνουν τα μάτια τους και αφήνουν αυτούς τους ανθρώπους να συνεχίζουν να λιμοκτονούν.

Αλλά μακροπρόθεσμα, αυτοί δεν θα αφήσουν τους εαυτούς τους να συνεχίσουν να πεθαίνουν της πείνας. Η λαθραία μετανάστευση αυξάνεται, καθώς οι δημογραφικές πιέσεις μεγαλώνουν και αυτό που είναι σίγουρο είναι ότι δεν έχουμε δει τίποτα ακόμη.

Οι Τσικάνος περνάνε τα σύνορα Μεξικού-Αμερικής ουσιαστικά χωρίς κανένα εμπόδιο και σύντομα δεν θα είναι μόνο οι Μεξικάνοι. Σήμερα, στην περίπτωση της Ευρώπης διέρχονται μεταξύ άλλων περιοχών από τα στενά του Γιβραλτάρ. Και αυτοί δεν είναι Μαρακινοί: είναι άνθρωποι που έρχονται από όλες τις γωνίες της Αφρικής, ακόμη και από την Αιθιοπία ή την ακτή του Ελεφαντοστού, οι οποίοι υπομένουν αφάνταστες ταλαιπωρίες μέχρι να φτάσουν στην Ταγγέρη και να καταφέρουν να πληρώσουν τους λαθρέμπορους.

Όμως, αύριο δεν θα υπάρχει πλέον μόνο Γιβραλτάρ. Υπάρχουν περίπου 40.000 χιλιόμετρα μεσογειακής ακτής, αυτό που ο Τσόρτσιλ αποκάλεσε «η αχίλλειος πτέρνα της Ευρώπης». Ήδη, φυγάδες από το Ιράκ περνάνε μέσα από την Τουρκία και λαθραία εισέρχονται στην Ελλάδα.

Ύστερα, υπάρχει όλο το ανατολικό σύνορο των χωρών της Ενωμένης Ευρώπης. Θα υψώσουν πάλι ένα νέο Τείχος του Βερολίνου 3.000 ή 4.000 χιλιόμετρα μακρύ, με σκοπό να εμποδίσει τους πεινασμένους Ανατολικούς να εισέλθουν στο πλούσιο ήμισυ της Ευρώπης.

Γνωρίζουμε ότι μια τεράστια οικονομική και κοινωνική ανισορροπία, υπάρχει μεταξύ της εύρωστης Δύσης και του υπόλοιπου κόσμου. Αυτή η ανισορροπία δεν ελαττώνεται, αυξάνεται. Το μόνο πράγμα που η «πολιτισμένη» Δύση εξάγει σε αυτές τις χώρες, αντί για πολιτισμό, είναι πραξικοπηματικές τεχνικές, όπλα και τηλεοράσεις που επιδεικνύουν καταναλωτικά πρότυπα τα οποία είναι ανέφικτα για αυτούς τους φτωχούς πληθυσμούς. Αυτή η ανισορροπία δεν θα συνεχιστεί, εκτός αν η Ευρώπη γίνει ένα αστυνομοκρατούμενο φρούριο.

Οι θρησκείες και ο άρχοντας του κόσμου

Παράλληλα με όλα αυτά, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι ζούμε στην πρώτη κοινωνία, από καταβολής της ιστορίας της ανθρωπότητας, όπου η θρησκεία δεν καταλαμβάνει το κέντρο της κοινωνικής ζωής.

Γιατί αυτή η τεράστια θέση της θρησκείας μέχρι πρότινος; Επειδή υπενθύμιζε στον άνθρωπο ότι δεν είναι ο άρχοντας του κόσμου, ότι υπήρχε κάτι άλλο εκτός από αυτόν, το οποίο το προσωποποιούσε με τον έναν ή τον άλλο τρόπο: το ονόμαζε ταμπού, τοτέμ, θεούς του Ολύμπου-ή Μοίρα-Ιεχωβά κλπ.

Η θρησκεία παρουσίαζε την Άβυσσο και την ίδια στιγμή την κάλυπτε δίνοντας της ένα πρόσωπο: είναι ο θεός, ο θεός είναι αγάπη κλπ. Και με αυτό τον τρόπο έδινε νόημα στη ζωή και στο θάνατο του ανθρώπου. Συγχρόνως, όμως, υπενθύμιζε στον άνθρωπο τον περιορισμό του, του υπενθύμιζε ότι το *Όν* είναι ανεξερεύνητο και αδάμαστο.

Τώρα, μια οικολογία ενσωματωμένη σε ένα πολιτικό πρόταγμα της αυτονομίας πρέπει να υποδεικνύει αυτόν τον περιορισμό του ανθρώπου, όπως επίσης και να του υπενθυμίζει ότι το *Όν* δεν έχει νόημα, ότι είμαστε εμείς αυτοί οι οποίοι δημιουργούμε το νόημα ιδίω κινδύνω (και με τη μορφή των διάφορων θρησκειών.....). Υπάρχει συνεπώς, υπό μια έννοια, εγγύτητα, αλλά υπό μια άλλη έννοια, αμείωτη αντίθεση.

Η υπεράσπιση του ανθρώπου εναντίον του εαυτού του, αυτό είναι το ζήτημα. Ο κυριότερος κίνδυνος για τον άνθρωπο είναι ο ίδιος ο άνθρωπος. Καμία φυσική καταστροφή δεν είναι ισάξια με τις καταστροφές, τις σφαγές, τα ολοκαυτώματα που δημιουργήθηκαν από τον άνθρωπο ενάντια στον άνθρωπο.

Σήμερα, ο άνθρωπος είναι ακόμη ή περισσότερο από ποτέ εχθρός του ανθρώπου, όχι μόνο επειδή συνεχίζει πιο πολύ από ποτέ να παραδίδεται σε μια σφαγή των ομοίων του, αλλά επειδή πριονίζει το κλαδί πάνω στο οποίο κάθεται το περιβάλλον.

Την επίγνωση αυτού του γεγονότος θα έπρεπε κάποιος να προσπαθήσει να αφυπνίσει ξανά, σε μια εποχή όπου η θρησκεία,

για πολλούς λόγους δεν μπορεί να παίξει πλέον αυτόν τον ρόλο.

Πρέπει να υπενθυμίσουμε στους ανθρώπους τα όρια τους, όχι μόνο τα ατομικά αλλά και τα κοινωνικά. Δεν είναι μόνο ότι ο καθένας μας υπόκειται στο φυσικό νόμο και ότι μια μέρα θα πεθάνει. Είναι ότι όλοι εμείς μαζί δεν μπορούμε να κάνουμε ακριβώς τίποτα: οφείλουμε να αυτό-περιοριζόμαστε.

Η αυτονομία (η αληθινή ελευθερία) είναι ο αυτοπεριορισμός που είναι αναγκαίος όχι μόνο στους κανόνες της ενδοκοινωνικής συμπεριφοράς, αλλά επίσης και στους κανόνες που υιοθετούμε στην συμπεριφορά μας προς το περιβάλλον.

Τιμωρία

Υπάρχει στους ανθρώπους μια δημιουργική δύναμη, μια δύναμη να μεταβάλλουν αυτό που είναι, η οποία εκ φύσεως και εξ ορισμού είναι απροσδιόριστη και απρόβλεπτη. Αλλά κάτι τέτοιο δεν είναι καθαυτό θετικό ή αρνητικό και το να μιλάμε για αισιοδοξία ή απαισιοδοξία σε αυτό το επίπεδο είναι απλώς επιπόλαιο.

Ο άνθρωπος, ως δημιουργός δύναμη, είναι «άνθρωπος» όταν χτίζει τον Παρθενώνα ή τον καθεδρικό ναό της Παναγίας των Παρισίων, όπως επίσης και όταν στήνει το Άουσβιτς ή το Γκούλαγκ. Η συζήτηση γύρω από την αξία αυτών που δημιουργεί ξεκινάει μετά, και είναι προφανώς η πιο σημαντική.

Σήμερα, υπάρχει αυτό το αγωνιώδες ερώτημα σχετικά με το ότι η σύγχρονη κοινωνία ολισθαίνει σε ένα όλο και πιο κενό είδος επανάληψης. Η οικολογία δεν είναι «η αγάπη της Φύσης». Είναι η αναγκαιότητα του αυτοπεριορισμού (δηλαδή η αληθινή ελευθερία) του ανθρώπινου είδους σε σχέση με τον πλανήτη πάνω στον οποίο, από τύχη, υπάρχει και τον οποίο έχει βαλθεί να καταστρέψει.

Από την άλλη πλευρά, σίγουρα κάποιος μπορεί να βρει σε διάφορες φιλοσοφίες αυτή την υπεροψία, αυτή την ύβρη, όπως έλεγαν οι αρχαίοι Έλληνες, την υπερβολική οίηση ή την προπετή υπερβολή, οι οποίες ενθρονίζουν τον άνθρωπο στη θέση του «άρχοντα και κυρίου της Φύσης»— ένας ισχυρισμός που είναι στην

πραγματικότητα εντελώς γελοίος.

Δεν είμαστε καν άρχοντες αυτού που εμείς θα κάνουμε, ξεχωριστά, αύριο ή σε μερικές εβδομάδες. Όμως, η ύβρις πάντα προκαλεί τη νέμεση, την τιμωρία και αυτό είναι που διακινδυνεύουμε να συμβεί σε μας.

Κορνήλιος Καστοριάδης

Πηγή: Φωνές στην Κόψη, Μάρτιος 2008